

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2021, 2(2), s. 44-55.

**Mardinli Luvîs Şeyho ve Nuzhetu't-Tarf fi Muhtasari's-Sarf
İsimli Eseri**

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ŞEN

Mardinli Luvîs Şeyho ve Nuzhetu't-Tarf fi Muhtasari's-Sarf İsimli Eseri

Ahmet ŞEN¹

Özet

19. yy. Arap dili ve edebiyatında modernleşme dönemi olarak kabul edilir. Bu yüzyılda Arap dünyasında Avrupa ülkelerinde eğitim alan birçok Arap dilcisi ve edibi bulunmakta olup bunların çok sayıda eserleri mevcuttur. Makalemizde söz konusu ediplerden Mardin asıllı Lübnanlı dilci Luvîs Şeyho el-Yesû'î ve onun Arap gramerine dair *Nuzhetu't-tarf fi muhtasari's-sarf* isimli eseri incelenmiştir. Öncelikle müellifin hayatı eserleri ve ilmî kişiliği ile hayatında önemli bir yer tutan *el-Meşrik* dergisi yöneticiliği ele alınmıştır. Bu incelemeler neticesinde velüd bir yazar olduğu görülen Cizvit papazı Luvîs Şeyho, sadece Arap dili ve edebiyatı ile değil başta Hristiyan ilahiyatı ve felsefe olmak üzere birçok alanla ilgilenmiş ve bu sahalarda çok sayıda eser vermiştir. *Nuzhetu't-tarf*'ta sarf konularını özetle sunarken talebenin meseleleri zihninde soru işareti bırakmadan anlayabilmesi için tablo kullanımı, soru-cevap, harekeleme, notlandırma gibi enstrümanları etkili bir şekilde kullanmıştır. Çalışmanın amacı, yabancıların öğrenme açısından sorun yaşadıkları Arap gramerine yönelik kolaylaştırma/basitleştirme çabaları çerçevesinde *Nuzhetu't-tarf fi muhtasari's-sarf* isimli eserini üslup ve içerik yönüyle inceleyerek Luvîs Şeyho'nun yenilik hareketindeki konumunu belirlemektir.

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Luvîs Şeyho, Mardin, Nuzhetu't-tarf fi muhtasari's-sarf, el-Meşrik.

Louis Cheikho al-Mardini and His Work Named “*Nuzhatu't-Tarf fi Mukhtasari's-Sarf*”

Abstract

Our article examines the Lebanese linguist of Mardin origin, Louis Cheikho, and his work *Nuzhetu't-tarf fi muhtasari's-sarf*, on Arabic grammar. First of all, the author's life, works and scientific personality and his management of the *al-Mashriq* magazine, which has an important place in his life, are discussed. As a result of these studies, it has been found that Jesuit priest Louis Cheikho was a prolific writer, was not only interested in Arabic language and literature, but also in many fields, especially Christian theology and philosophy, and produced many works in these fields. While presenting the subjects of morphology in *Nuzhatu't-tarf fi mukhtasari's-sarf*, he effectively used instruments such as the use of tables, question-answer, vocalization, and noting so that the student could understand the issues without leaving any question marks in his mind.

Keywords: Arabic Language and Literature, Louis Cheikho, Mardin, *Nuzhatu't-Tarf fi Mukhtasari's-sarf*, *al-Mashriq*.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı, ahsen5224@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4370-6962.

Giriş

19. yy. ile birlikte Arap dünyasının Batıyla olan münasebetinin artması hayatın tüm alanlarında olduğu gibi eğitim alanında da etkisini göstermiştir. Arap âlim, dilci ve eğitimcilerin batıya eğitim gayesiyle yaptıkları yolculuklar bu dönem oldukça yoğundur. Söz konusu dilcilerden birisi de Luvîs Şeyho el-Yesû'î'dir. Dönemin siyasi olarak süper güçlerinden biri olan Fransa'da dört yıl eğitim alan müellif, bu süre zarfında Avrupa'daki birçok ülkeyi dolaşarak kültürel açıdan istifade etmiştir.

Birçok alanda telifleri bulunan Şeyho'nun temel ilgi alanının Arap grameri ve edebiyatı olduğu söylenebilir. Mardin asıllı Lübnanlı dilci Luvîs Şeyho, ders kitabı olarak hazırladığı *Nuzhetu't-tarf fi muhtasari's-sarf* isimli eserinde sarf ve kısmen nahiv kurallarını kendine has tarzıyla özetlemiştir. Bu bağlamda aşağıda önce dilcinin hayatı ve ilmi kişiliği ardından ise söz konusu eser muhteva ve üslup bakımından incelenecektir.

1- Luvîs Şeyho'nun Hayatı

1859'da Mardin'de dünyaya gelen Rızkullah b. Yûsuf b. Abdilmesih b. Ya'kûb Şeyho el-Yesû'î, papaz olduktan sonra Luvîs Şeyho ismiyle tanınmıştır. Dokuz yaşlarında Beyrut'a giderek büyük kardeşiyle birlikte öğrenim gören Şeyho, 1874'te Katolikliğin bir kolu olan Cizvit tarikatına intisap etmiştir. Bu tarikatın Beyrut yakınlarındaki Gazîr şehrinde bulunan mekteplerinde okumuş (Kurd Ali, 1980: 317) ve daha sonra ilahiyat ve ruhbanlık tahsilini ilerletmek için Avrupa'ya gidip dört yıl Fransa'da kalmıştır. Burada Fransızca, Latince ve Yunanca öğrenen müellif, Lübnan'a dönünce Beyrut'taki Cizvit ortaokulunda ders vermiş ve Saint Joseph Üniversitesi'nde ilmi çalışmalar yapmıştır. İngiltere, Fransa, İtalya, Avusturya'dan; Dimaşk, Musul, Halep, Bağdat gibi yörelerden Arapça, Farsça, Süryânîce ve Türkçe nâdir yazma eserleri çoğaltarak veya satın alarak koleksiyon oluşturmuştur. *el-Mektebetu's-Şarkîyye* adıyla büyük bir kütüphane kuran Luvîs Şeyho, 1894'te Avrupa seyahatinden Beyrut'a döndükten sonra kendini Arap dili ve edebiyatı çalışmalarına, eğitime ve yayın faaliyetlerine adanmıştır (ez-Zirikli, 1989: V/46). 1898'de *el-Meşrik* dergisini kurarak ölümüne kadar bu derginin neşriyle ilgilenmiştir.

Beyrut'ta geçirdiği bir cerrahi operasyonun ardından 1928 yılında vefat etmiştir (Cumeyli vd., 2000/1420: 425). Vefatı dönemin ilim ve kültür çevresinde büyük yankı uyandırmıştır.

2- Luvîs Şeyho'nun İlmî Kişiliği

"Cizvit tarikatının misyonerlik faaliyeti yanında çok önemli diğer bir hedefi de eğitim ve öğretim müesseseleri kurmaktır. Nitekim Cizvitler'in kurduğu müesseseler zamanla Katolik kilisesinin başlıca öğretim teşkilatı hâline gelmiştir (Tümer, 1993: VIII/41)." Bu tarikatın bir mensubu ve azizi olan Luvîs Şeyho'nun eğitim faaliyetlerine etkin bir şekilde katılıp katkı sağladığı söylenebilir. Zira o, tarikatın bir eğitim kurumu olan Beyrut'taki Saint Joseph Kolejinde Arap edebiyatı dersleri vermiştir (Kurd Ali, 1980: 317).

Luvîs Şeyho, aktüel meselelerin yanı sıra ilmi ve edebî makalelerin yayımlandığı ve çoğunlukla Cizvit tarikatına mensup ilim adamlarının yazılarını içeren *el-Meşrik* dergisini 1897 yılında kurmuştur. Vefatına kadar genel yayın yönetmenliğini yaptığı dergi ile basın yayın dünyasında yer alan Şeyho *el-Meşrik*'te çoğunluğu dinî ve edebî olmak üzere birçok makale yayınlamıştır (Şeyho, 1898a: 47).

Müellif, Se'âlibî'nin *Fıkhü'l-Luga*'sını içerisindeki ayet ve hadisleri çıkararak neşretmiştir. Bu durum, Arapçayı İslam dininin temel kaynağı ve Arap dilcilerinin kural koymada ana dayanağı olan Kur'an kıraatlerinden ve hadislerden soyutlama eğiliminde olduğu intibai uyandırmıştır (Kurd Ali, 1980: 318).

Luvîs Şeyho'ya yönelik birtakım eleştirilerde bulunan araştırmacılar mevcuttur. Müsteşriklerden İtalyan Nallino ve Fransız Blachere “Şeyho'nun eş-Şuarau'n-Nasraniyye'de Cahiliye şairleri hakkında zikrettiği tarihlerin değerinin olmadığı” görüşündedirler (Sâbûnî, 1992: I/161). Ömer Ferruh da Luvîs Şeyho'nun çalışmalarını “çürük temel üzerine kurulmuş bozuk eserler” diye nitelemiştir (Tülücü, 2010: 87). Ayrıca “Şeyho, Şu'arâu'n-Nasraniyye'de ve diğer eserlerinde İmriulkays, Nâbiga ez-Zubyânî ve Amr b. Külsûm gibi putperest, Meymûn b. Kays elA'sâ ve Zühayr b. Ebû Sulmâ gibi Hanîf şairleri Hristiyan sayması nedeniyle de tenkit edilmiştir (Sâbûnî, 1992: I/161).”

3- Luvîs Şeyho'nun Eserleri

Luvîs Şeyho'nun Arap dili ve edebiyatı ile Hristiyanlık alanlarında yazdığı kitap ve makalelerle neşrettiği eserlerin sayısının 2750'yi bulduğu belirtilmektedir (Tülücü, 2010: 87). Bunlardan bazılarını zikrederim:

Telifleri:

1. *İlmu'l-edeb.*
2. *Mecâni'l-edeb fî hadâ'iki'l-'Arab.*
3. *Mirkâtu'l-Mecâni.*
4. *Nuzhetu't-tarf fî muhtasari's-sarf.*
5. *Ma'rizu'l-hutûti'l-'Arabiyye.*
6. *Muhtasar fi's-sarf.*
7. *el-Hulâsatu'n-Nasrâniyye.*
8. *Şu'arâu'n-Nasrâniyye.*
9. *Riyâzu'l-edeb fî merâsî şevâ'iri'l-'Arab.*
10. *Nebze fî tercemeti ve teâlîfi Ebi'l-Ferec el-ma'rûf bi'bni'l-'İbrî.*
11. *İntikâdu kutubi “Târîhu âdâbi'l-lugati'l-'Arabiyye” ve “Tabakâti'l-umem”.*
12. *el-Ahdâsu'l-kitâbiyye ve't-teşâbuhu'n-Nasrâniyye.*

Neşirleri:

- 1- Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Fıkhü'l-luga ve sirru'l-'Arabiyye.*
- 2- Abdurrahman el-Hemedânî, *el-Elfâzu'l-kitâbiyye.*
- 3- *El-Envâru'z-zâhiye fî dîvâni Ebi'l-'Atâhiye.*
- 4- Hatîb et-Tebrîzî, *Kenzu'l-huffâz fî Kitâbi Tehzîbi'l-elfâz.*
- 5- İbnu's-Sikkît, *el-Elfâz; Dîvânu'l- Hirnik.*
- 6- İbn Sînâ, *Kitâbu's-Siyâse.*
- 7- *Kelîle ve Dimne.*
- 8- Ebû Zeyd el-Ensârî, *Kitâbu'l-Matar, Kitâbü'l-Hemz.*
- 9- Lutfî Paşa, *Âsafnâme.*
- 10- *Dîvânu's-Semev'el.*
- 11- *el-Bulga fî şuzûri'l-luga.*
- 12- İbnu'l-Ekfânî, *Nuhabu'z-zehâ'ir fî ahvâli (ma'rifeti)'l-cevâhir.*

- 13- *Dîvânu Selâme b. Cendel et-Temîmî.*
 14- Buhturî, *el-Hamâse.*
 15- Sâid el-Endelusî, *Tabakâtu 'l-umem.*
 16- Ali b. Îsâ el-Usturlâbî, *el-Usturlâb ve keyfiyyetu isti 'mâlihî.*
 17- İbn Durusteveyh, *Kitâbu 'l-Kuttâb.*
 18- Saîd b. Bîrîk, *et-Târîhu 'l-mecmû'.*
 19- Fârâbî, *es-Siyâsetu 'l-medeniyye.*
 20- Huneyn b. İshak, *Fi 'd-dav'î ve hakikatih.*

4- Luvîs Şeyho'nun el-Meşrik Dergisi Genel Yayın Yönetmenliği

Luvîs Şeyho, aktüel meselelerin yanı sıra ilmi ve edebî makalelerin yayınlandığı ve çoğunlukla Cizvit tarikatına mensup ilim adamlarının yazılarını içeren *el-Meşrik* dergisini 1897 yılında kurmuştur (Şeyho, 1927: 926). Vefatına kadar genel yayın yönetmenliğini yaptığı dergide Şeyho, çoğunluğu dinî ve edebî birçok makale yayınlamıştır. Bunun yanı sıra teolog kimliğiyle genelde dinî konulara dair kendisine yöneltilen soruları yanıtladığı bir bölüme derginin hemen her sayısında yer ayırmıştır (Şeyho, 1898a: 47).

el-Meşrik dergisinin ilk sayısı 1898 yılı ocak ayında Luvîs Şeyho'nun genel yayın yönetmenliğinde çıkmıştır. Evvela ayda iki sayı olmak üzere yılda yirmi dört sayı olarak yayınlanan dergi 1908 yılından itibaren ayda tek sayı olarak yayınlanmıştır. 1914 ila 1920 yıllarında I. Dünya Savaşı ortamında dergi yayınlarına ara vermiştir (Şeyho, 1927: 925). Dergi kapağında ifade edildiği şekilde bilim, sanat ve edebiyat dergisidir (Şeyho, 1927: 926).

Derginin sloganı şu İncil ayetidir (Şeyho, 1927: 926): “Tanrı ışıktır, O'nda hiç karanlık yoktur.”²

Günümüzde yayınlanmaya devam eden *el-Meşrik* dergisi Arap dünyasında yüzyılı aşkın süredir yayın hayatını sürdüren nadir dergilerden olup bir nevi modern dönem dergi türünün öncülerindedir.

5- Nuzhetu 't-Tarfî Muhtasari's-Sarf'ın Muhtevası

Müteaddit defalar basılan eser adından da anlaşılacağı üzere sarf ilmine ait olup üç bölümden oluşmaktadır. Bölüm tasnifi yaparken müellif, kelime türlerinden yola çıkmış ve eseri isim, fiil ve harf olmak üzere üç bölüme ayırmıştır.

Birinci bab isim ana başlığı altında yedi bahisten oluşur.

1. Bab: İsim						
Birinci bahis: İsmin alametleri ve harekeleri	İkinci bahis: İsmin irabı ve binası	Üçüncü bahis: Nekre ve marife isim	Dördüncü bahis: Sifat ve mevsuf	Beşinci bahis: İsmin çekimi	Altıncı Bahis: Zâhir ve mudmer İsim	Yedinci Bahis: Sayılar

² 1 Yuhanna 1/5.

İkinci babta Luvîs Şeyho, birinci babtan farklı olarak fiil ana başlığı altında üç fasıl ve her bir fasıl için çok sayıda alt başlık kullanmıştır. O, fasıllardan yalnızca ikincisinde “İştikak ve müştak sigalar” şeklinde özel bir başlığa yer vermiş diğerlerinde sadece sıra sayılarını kullanmanın ötesinde bir isimlendirme yapmamıştır.

2. Bab: Fiil							
Birinci Fasıl							
Birinci bahis: Fiilin taksimi ve alametleri			İkinci Bahis: Mücerred fiil			Üçüncü bahis: Mezd fiil	
İkinci Fasıl: İştikak ve Müştak sigalar							
Birinci bahis: Masdar	İkinci bahis: Mazi	Üçüncü bahis: Muzari	Dördüncü bahis: Emir	Beşinci bahis: İsmi fail	Altıncı bahis: İsmi meful	Yedinci bahis: İsmi zaman ismi mekân	Sekizinci bahis: İsmi alet
Üçüncü Fasıl							
Birinci bahis: Salim fiilin çekimi	İkinci bahis: Mudaaf fiilin çekimi	Üçüncü bahis: Mehmuz fiilin çekimi	Dördüncü bahis: Misal fiilin çekimi	Beşinci bahis: Ecvef fiilin çekimi	Altıncı bahis: Nakıs fiilin çekimi		
Yedinci bahis: Lefif fiilin çekimi	Sekizinci bahis: Misal fiilin misal, ecvef, nakıs, lefif fiille çekimi	Dokuzuncu bahis: Mansub ve meczum muzarinin çekimi	Onuncu bahis: Sakil ve hafif tekit nunları	On birinci bahis: Fiilin zamirle çekimi	On ikinci bahis: Camid fiilin çekimi		

3. Bab: Harf

Harf babı üç bab içerisindeki en kısa bölümdür. Soru cevap yöntemini kullanarak Luvîs Şeyho beş soruyla harf bahsini özetlemiştir. Müellif, harfleri isimle kullanılanlar, fiille kullanılanlar ve her ikisiyle kullanılanlar şeklinde üçe ayırmıştır (Şeyho, 1898b: 67).

6- Eserde Takip Edilen Yönteme Dair

Luvîs Şeyho, gramer kurallarını özet bir şekilde ele aldığı eserinde kendine özgü bir üslup benimsemiştir. Öncelikle *Nuzhe*’de takip edilen soru-cevap metodu dikkat çekmektedir. Öğrencinin zihninde oluşma ihtimali olan problem bir soruyla dile getirilip ardından verilen net cevaplarla bu giderilmeye çalışılmıştır. Eserde meselelerin sunumuyla ilgili dikkat çeken diğer incelikler arasında faide ismini verdiği notlar, tablo kullanımı, genellikle daha fazla örnek sunmak için bu alandaki diğer eseri *Mirkatu'l-mecâni*’ye atıfları, kısa tarifleri, kullandığı sade dil, harekeleme, gerektiği yerlerde sözü uzatma, parantez içi açıklamalar bulunmaktadır. Aşağıda bu maddeleri ele alacağız.

1-Soru Cevap Yöntemi

Müellif eserde konulara soru ile başlayıp bir başka soru ile mevzuyu devam ettirmiştir. Soruların başına س harfi cevapların başına ise ج harflerini koymuştur. Eserdeki soruların genel itibarıyla mahiyet, kemmiyet ve keyfiyet soruları olduğu görülmektedir. Şeyho’nun soru-cevap uygulamalarından bazı örnekler sunmanın durumu somutlaştırma açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Örnek 1

س: ما هو الاسم؟ “İsim nedir?”

ج: الاسم ما دل على معنى في نفسه غير مقترن بزمان

“İsim, bir zamanla ilişkili olmaksızın kendi içerisinde bir anlama işaret eden şeydir.”

Örnek 2

س: كم قسما الاسم؟

“İsim kaç kısımdır?”

ج: الاسم إما معرفة وإما نكرة

“İsim ya marifedir ya da nekredir.”

Örnek 3

س: كيف يقسمُ الفعل المجرد باعتبار هيئة حروفه الاصلية؟

“Aslı harflerinin durumuna göre mücerred fiil nasıl taksim edilir?”

ج: يقسم الى ثلاثة اقسام : سالم وصحيح ومعتل

“Üç kısma ayrılır: salim, sahih ve mu'tel.”

2-Not Düşme

Müellif, “faide” başlığı altında metin içi çok sayıda nota eserde yer vermiştir. Muhtasar eserler için yoğun not kullanımı müspet bir durumdur. Aksi durumda konuda müphem alanlar kalabilmektedir.

Şeyho'nun *Nuzhe*'deki not düşme yönteminin özellikle talebinin zihninde oluşan istifhamı giderme noktasında oldukça faydalı olduğu görülmektedir. Bu duruma örnek olarak mehmuz fiili açıkladıktan sonra aslı harflerinden biri hemze olmadığında fiilin mehmuz kabul edilmeyeceğini zikrettiği kısım verilebilir (Şeyho, 1898b: 17):

(فائدتان) الاولى. ان الهمزة التي ليست بمقابلة اصول الفعل لا تصيّرُ الفعلَ مَهْمُوزًا نحو: أَكْرَمَ. فانه سالم لان اصوله (كُرْم).

(İki not) birincisi. Fiilin asıllarından birine karşılık gelmeyen hemze fiili mehmuza dönüştürmez اكرم deki gibi. O salimdir. Çünkü asılları (كُرْم) dir.

3-Tablo kullanımı

İsim ve fiillerin çekimleriyle ilgili çok sayıda tablo kullanan Luvîs Şeyho'nun esere bu şekilde değer kattığı söylenebilir. Zira sarf, bir çekim ve türetim dersi olarak düşünüldüğünde tablo kullanımının kaçınılmaz olduğu görülür. Müellif de bu durumdan kendisini azade görmeyerek oldukça teferruatlı tablolar kullanmıştır. Yazarın tablo kullanımına örnek olabilecek isim taksimini yaptığı tablo şu şekildedir (Şeyho, 1898b: 8):

في الاسم			
جدول تقاسيم الاسم			
رفع	نصب	جر	1- الضمير
1- السالم اخره	بَيْتٌ	بَيْتًا	هُوَ و انتَ
2- المقصور	فَتَى	فَتًى	2- الاشارة
3- المنقوص	قَاضٍ	قَاضِيًا	هذا و ذاك
4- المختوم بياء المتكلم	غُلَامِي	غُلَامِي	3- الاسم الموصول
5- الاسماء الخمسة	أَبِيكَ	أَبَاكَ	4- بعض الكنايات و الظروف: كَمْ و أَيْنَ
6- الجمع (ذا) السالم	رَبِّدُونَ	رَبِّينَ	5- اسماء الأفعال
7- الجمع (م) السالم	مَرِيَمَاتُ	يَمَاتِ	قط و أفت
8- الغير المنصرف	ابراهيم	هَيْمَ	
			1- الضمير
			2- العلم
			3- اسم الاشارة
			4- الاسم الموصول
			5- المعرف بال
			1- اسم الفاعل
			2. اسم المفعول
			3- افعال التفضيل
			4- الصفة المشبهة
			5- امثلة المبالغة

İsimleri taksim ettiği tabloda Şeyho, mu'reb, mebnî; marife, nekre; mevsuf, sıfat şeklinde bir ismin girdiği kalıpları örnek kullanarak ve hareke koyarak öğrencinin rahatlıkla anlayabileceği şekilde göstermiştir. İsimlere dair çizdiği tabloda mu'reb ismin ref, nasb ve cer hallerini mebnî ismin kısımlarını ifade eden Mardinli dilci, nekrede bir örnekle yetinmiş; fakat marife kelimeleri gösterirken izafetle marifelik kazanan tür dışında kalan marife kelimeleri zikretmiştir. Burada müellif nekrenin elif-lam takısı ile marifelik kazanmasını sayarken marife isme bitişenin (muzaf) marifelik kazanmasını saymaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Zira o, bu durumu nekreyi açıkladığı kısımda bir notta ifade etmiştir. Şeyho tablonun son kısmında sıfat alan isim (mevsuf) ile sıfat olarak gelen müştak yapıları zikretmiştir.

İsme dair tabloda gördüğümüz gibi Luvîs Şeyho'nun fiil çekimlerinde sıkça kullandığı tablolar da oldukça faydalı, özet, net ve öğreticidir.

4- Mirkātu'l-Mecânî'ye Atıflar

Müellif eserin *Mirkātu'l-mecânî* isimli diğer eseriyle birlikte mütalaa edilmesini konuları anlatmaya başlamadan eserin iç kapağında şöyle ifade eder (Şeyho, 1895: 2):

“Bil ki bu sarf özeti eğer içerisine çok sayıda alıştırmalar koyduğum ve bu özet sırasında sayfalarına işaret ettiğim 'Mirkātu'l-Mecânî' kitabıyla beraber okunursa gençler için daha faydalı olur.”

Müellif birçok yerde yukarıda da geçtiği gibi sık sık söz konusu eserinin ilgili yerlerine bakılmasını salık verir. Genellikle anlatılan konuyla ilgili daha fazla misale bakılmasına dair *Mirkât*'in ilgili yerlerine atıflar yaptığı görülmektedir. Bununla birlikte

sadece örnek değil *Nuzhe*'de özetle geçip de konu hakkındaki detayları *Mirkât*'da zikrettiği de görülür. Bu duruma örnek olarak *Nuzhe*'de ism-i tasgiri işleyip onun çeşitlerini *Mirkât*'ta sayması verilebilir (Şeyho, 1895: 14; Şeyho, 1898b: 9).

5- Kısa Tarifler ve Sade Bir Dil

Luvîs Şeyho'nun *Nuzhetu't-tarf*'ında gerektiği yerde yaptığı tariflerin “efradını cami ağyarını mâni” olduğu söylenebilir. Bu tanımlardan birkaçını örnek olarak sunmamız yerinde olacaktır.

Örnek 1: İsmi tanımlama

الاسم ما دل على معنى في نفسه غير مقترن بزمان

“İsim, bir zamanla ilişkili olmaksızın kendi içerisinde bir anlama işaret eden şeydir (Şeyho, 1898b: 3).”

Örnek 2: Fiilin tanımlama

هو ما دل على وقوع حدث مقترن باحد الازمنة الثلاثة

“Fiil, üç zaman mefhumundan biriyle ilişkili olan bir eylemin gerçekleşmesine işaret eden şeydir (Şeyho, 1898b: 14).”

Örnek 3: Harfin tanımlama

الحرف كلمة تدل على معنى في غيرها

“Başka bir kelime içerisinde bir anlama işaret eden kelimedir (Şeyho, 1898b: 67).”

Örnek 4: Tenvinin tanımlama

التنوين هو نون ساكنة تلحق آخر الاسم لفظا لا خطا.

Tenvin, yazı olarak değil lafız olarak ismin sonuna eklenen sakin nündür (Şeyho, 1898b: 2).

6- Sözü Uzatma (İtnâb)

Luvîs Şeyho, eserde gerektiği yerlerde sözü uzatarak konunun daha iyi anlaşılmasını veya konuyla yakın ilişkideki bir başka mevzuyla açıklığa kavuşturmayı amaçlamıştır. Bu duruma örnek olarak Arapçadaki hareketleri zikrettikten sonra “Diğer işaretler nelerdir?” sorusuna cevap niteliğinde sükun (—), şedde (—), uzatma işareti (~), hemze (ء) gibi işaretleri sayması verilebilir (Şeyho, 1898b: 4-5). Müellif böylelikle konuyla alakası olmamakla birlikte bu ek bilgiye yer vererek talebinin zihninde Arapçadaki bu gibi işaretleyiciler hususunda boşluk bırakmamıştır.

7- Sözü Kısa Tutma (İcâz)

İsminden de anlaşılacağı üzere eserde sarf ve kısmen nahiv konuları özetle işlenmiştir. Dolayısıyla *Nuzhe*'nin ana karakteristiğinden birinin icâzı olduğu söylenebilir. Söz konusu durumu açıklaması açısından müellifin ismin irabını açıkladığı kısımda irab alametlerini alması münasebetiyle salim isim, ism-i mankus, ism-i maksur ve sonuna mütekellim yâ'sı almış isimleri zikrederken, ism-i memduda yer vermediği bölüm ifade edilebilir. Bu durum, muhtemelen müellif tarafından illetli olmayan isimden farklılık arz etmediği düşünülerek ism-i memduda yer verilmediği düşünüldüğünde olumlu görülebilir (Şeyho, 1898b: 8). Fakat burada kısa bir açıklamayla ism-i memduda yer verilmesinin sözün uzamasına vesile olmayacağı kanaatindeyiz.

8- Harekeleme

Telif ettiği eserlerde hareke işaretlerini koymayı ihmal etmeyen ve bu hususa özel önem atfeden Luvîs Şeyho (Tülücü, 2010: 87), *Nuzhe*'de özellikle fiil ve isimlerle alakalı çekimlerde harekeleme yapmıştır. Bu da özellikle başlangıç seviyesindeki talebelerin eserden istifadesini kolaylaştırmıştır.

9- Parantez İçi Açıklamalar Ve Metin Altı Notlar

Mardinli dilci, eserde parantez içi açıklamalara ve metin altı notlara nadiren yer vermiştir. Metin içi çok sayıda not veren müellifin metin altı notlarına örnek olarak **فَعَلَ** kalıbında **حَيِّ**'nin ism-i failinin olmadığına dair notu verilebilir (Şeyho, 1898b: 49).

Metin altı notlarında numara yerine yıldız işareti kullanan Şeyho'nun bu tür notları tablo halindeki fiil çekimleri sırasında tercih ettiği görülür. Bu gibi tabloların yaklaşık bir sayfayı kapladığı yerlerde metin içi dipnotlar uygun olmayacağından bu tercihin yerinde olduğu söylenebilir.

Parantez içi açıklamaya örnek olarak ise, müteaddî fiili anlattığı kısımda örnek cümleyi izah etmek üzere zikrettiği açıklamayı verebiliriz (Şeyho, 1898b: 15):

ضرب زيدًا عمرًا (فَأَنَّ الضرب تعدي من زيد إلى عمرو)

Zeyd Amr'a vurdu "Vurma (eylemi) Zeyd'den Amr'a ulaşmıştır."

7- Eserin ve Müellifin Arap Nahvinin Öğretimini Kolaylaştırma Faaliyetleri Çerçevesindeki Yeri

"XVIII. yüzyıl, Arap dünyasının hemen hemen her alanda gerilediği bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönem edebî ve fikrî anlamda ciddi bir üretimin olmadığı oldukça verimsiz bir dönem olmuştur. Diğer ilimlerde olduğu gibi bu dönemde Arapça ilimleri de en kısır dönemini yaşamıştır. Ancak, Fransız işgaline kadar halk, içinde bulunduğu geri kalmışlığın farkına varamamıştır. Napolyon'un işgali karşısında ciddi bir varlık göstermeden yenilgiye uğrayan Mısırlılar, bir şeylerin ters gittiğini fark etmiş ve birçok alanda geri kaldığını anlamıştır. Fransız işgali fiili olarak bitmişse de etkileri kalıcı olmuştur. Mısır halkı her alanda yeni teknolojilerle tanışmış ve sahip olduğu ilmi birikimi sorgulamaya başlamıştır. Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'a hâkim olmasıyla birlikte Avrupa ile ilişkiler artmış hem Mısır'da Batı tarzında okullar açılmış hem de Avrupa'ya eğitim için öğrenciler gönderilmiştir. Avrupa'da eğitim görüp Batı tarzı öğretim teknikleriyle tanışan Ali Mübârek (ö. 1893), Rifâ'a et-Tahtâvî (ö. 1873) vb. şahsiyetler ülkelerine döndüklerinde farklı alanlarda ıslahlara girişmişlerdir. Dilin kalkınmadaki önemini fark eden bu insanlar ıslahat kapsamında nahiv ilmi ile ilgili de girişimlerde bulunmuşlardır. O dönemde okutulan nahiv kitaplarının ve öğretim metodunun dil öğretiminde yetersiz olduğunu ve artık modern döneme hitap etmediğini anlayan ilim adamları çok yönlü çalışmalara başlamışlardır (Şimşek, 2018: 234)."

19. yüzyılın özellikle sonlarına doğru görülen yenilik faaliyetleri Arap dünyasının diğer coğrafyalarını da etkilemiştir. Arap nahvine yönelik iki farklı yenilik faaliyetinden söz edilebilir: Amil, ta'lîl vb. nazariyelerin temelini oluşturduğu nahvin özüne yönelik tenkitler ve esasa dokunan nahve yönelik arayış; nahvin esasına dokunmaksızın onun öğretim tekniklerine matuf teccid, teysir ve telhis hareketi.

Her iki hareketin de Arap nahiv tarihinde iz düşümleri söz konusudur. Amiller ve ta'lîl nazariyesine yönelik ilk dikkat çekici çıkışlardan biri Endülüslü İbn Madâ (ö. 592/1196) tarafından yapılmıştır (Şen, 2019: 551-552). İbn Madâ, *Kitâbu'r-Red 'ala'n-Nuhât* adlı eserinde nahivden cümlelerdeki âmil nazariyesi ve buna dayalı kıyaslar, illetler, teviller ve takdirlerin çıkarılmasını önermiştir. İbn Madâ bu önerilerini desteklemek amacıyla da iştiğal,

sebeb fâ'sı, tenâzu' ve beraberlik vav'ından sonra vücûben gizli bir وَّ ile muzari fiilin nasbı konularını ayrıntılı olarak işlemiş ve bunların dilin realitesine aykırı farazî bahisler olduğunu ve dilin öğretimini zorlaştırdığını söylemiştir (İbn Madâ, 1988: 76).

İkinci akımın klasik dönemdeki temsilcileri arasında *el-Mukaddime fi'n-nahv* adlı eseriyle el-Halef el-Ahmer (ö. 180), *el-Evsat fi'n-nahv* isimli eseriyle Ebü'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830) zikredilebilir.

Luvîs Şeyho, *Nuzhetu't-tarf fi muhtasari's-sarf* isimli eserinde başta amiller nazariyesi olmak üzere klasik nahvin temel prensiplerine bağlı kalmıştır (Şeyho, 1898b: 4). O, bu eseriyle mevcut nahvin öğrenciye daha etkili ve verimli bir şekilde nasıl öğretilceğine dair bir çalışma ortaya koymuştur.

Sonuç

Mardinli Luvîs Şeyho el-Yesû'î, din adamı kişiliğinin yanı sıra Arap dili ve edebiyatı sahasında çok sayıda eser telif ve tahkik etmiş ayrıca bu sahada birçok öğrenci yetiştirme imkânı bulmuş bir edebiyatçıdır. Eserleri arasında yer alan ve sarf ilmine dair kuralları özetle sunduğu *Nuzhetu't-Tarf fi Muhtasari's-Sarf* adlı kitabı, lise seviyesindeki öğrenciler için telif edilmiş bir eserdir.

Eser incelendiğinde kelimenin üçlü (isim-fiil-harf) tasnifi üzerine konuların inşa edildiği görülmektedir. Zira müellif birinci bölümü isme, ikinci bölümü fiile ve üçüncü bölümü harfe ayırmıştır.

Şeyho'nun *Nuzhe*'si sarf ilmine ilişkin bir eser olmakla beraber onun keskin bir sarf-nahiv ayırımına gitmeksizin yer yer genel dilbilgisi kurallarını da verdiği görülür.

Luvîs Şeyho'nun yaşadığı dönemin güncel ve sıcak tartışma konularından birisi hiç şüphesiz amiller nazariyesi üzerinedir. Batılı eğitim modellerinden de özellikle etkilenen kimi dilçiler amiller nazariyesinin sarf ve özellikle nahvin öğretilmesini zorlaştırdığı fikrine sahiptir. Şeyho'nun *Nuzhe*'si incelendiğinde amel-mamul teorisi üzerinden klasik nahiv nazariyesine yönelik bir eleştirisinin olmadığı ve nahiv geleneğine bağlı olduğu görülmektedir.

Müellifin, tablo kullanımı, harekeleme gibi dönemi için orijinal sayılabilecek birçok enstrümanı kullanarak *Nuzhe*'yi telif ettiği söylenebilir.

Kaynakça

Cumeylî, H., Hedy, H. M., Râvî H. H., El-Hamdânî, T. N., Er-Râvî, A. İ., El-Cubûrî, A. A., Ra'ûf, İ. A. (2000/1420). *Mevsû'atu Beyti'l-hikme li-a'lâmi'l-'Arab fi'l-karneyni't-tâsi' 'aşer ve'l-'işrîn*. Bağdad: Beytu'l-Hikme.

İbn Madâ, Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. 'Abdurrahman. (1988). *er-Reddu 'ale'n-nuhât*. Nşr. Şevkî Dayf. Kâhire: Dâru'l-Me'ârif.

Kurd Ali, M. (1980). *el-Mu'âsirûn*. Dimaşk: Matbû'atu'l-Mecma'u'l-Luga'l-'Arabiyye.

Es-Sâbûnî, A. (1992). *'Uyûnu'l-mu'elleftât*. Thk. Mahmûd Fâhûrî, Haleb: Câmî'atu Haleb.

Şen, A. (2019). "Ahmed Berânîk'in en-Nahvu'l-Menhecî Adlı Eseri Bağlamında Nahiv Öğretiminin Kolaylaştırılmasına Yönelik Görüşleri". *Dergiabant*. 7 / 14, ss. 549-566.

Şeyho, L. (1895). *Mirkâtu'l-mecânî* (5. Baskı). Beyrut: El-Matba'atu'l-Kâsûlîkiyye li'l-âbâi'l-yesû'îyyîn.

Şeyho, L. (1898a). "Es'ile". *El-Meşrik*. I/I (Ocak), 47.

Şeyho, L. (1898b). **Nuzhetu't-tarf fi muhtasari's-sarf**. Beyrut: El-Matba'atu'l-Kâsûlîkiyye li'l-âbâi'l-yesû'iyîn.

Şeyho, L. (1927). “Amelu'l-meşrik fi Rub'î Karnin”. **El-Meşrik**. XXV/XII (Aralık), ss. 925-941.

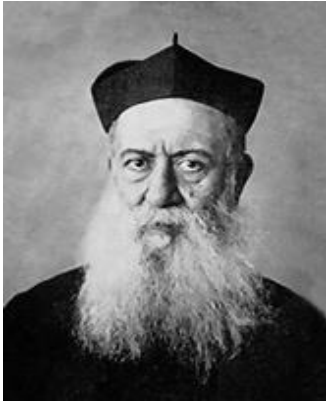
Şimşek, Ş. (2018). **Arap Gramerinin Kolaylaştırılması Bağlamında Yenilikçilik Hareketleri Ve Arapça Öğretimine Etkileri**. Doktora Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, SBE.

Tülücü, S. (2010). “Luvîs ŞEYHO”. **DİA**. c. 39, İstanbul, ss. 86-88.

Tümer, G. (1993). “CİZVİTLER”. **DİA**. c. 8, İstanbul, ss. 40-42.

Ez-Zirikî, H. (1989). **el-A'lâm**. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.

Ek:1 Luvîs Şeyho

Ek: 2 el-Meşrik Dergisi ilk sayısı kapağı

